

AL PATRULEA TEZAU MONETAR DE LA ZALĂU¹, SEC. XVII

Tezaurul monetar tratat în articolul de față a fost descoperit în martie 1983 în municipiul Zalău, pe strada Tompa Mihály, vis à vis de latura Casei Municipale de Cultură cu ocazia unor lucrări de construcție.

Cele 244 de piese de argint care compun tezaurul erau depozitate într-un vas de lut ars, care a fost integral distrus și din care nu s-a putut recupera nici un fragment.

Monetele tezaurului au fost emise în Transilvania, în Polonia, în orașele baltice Riga și Elbing, în Prusia, în Pomerania și Ungaria. Ele se păstrează în Muzeul de Istorie și Artă din Zalău.

Lista lor este următoarea:²

I. TRANSILVANIA

G. Bethlen (1613—1629)

1. Groș mare, 1625, C—C. R., 299

2—4. Groși mari, 1626, C—C. R., 329

5—8. Groși mari, 1626, N—B. R., 342

9. Groș mare, 1627, N—B. R., 435

II. POLONIA

Sigismund III (1587—1632)

10—13. Dreipölkeri, 1620. H—C, I, 1402

14. Piesă de trei groși, 1621. H—C, I, 1421

¹ În afară de tezaurul de care ne ocupăm, s-au mai descoperit în Zalău încă trei tezaure monetare. Două au fost publicate în TNT, p. 65, nr. 2 și p. 69, nr. 5. Al treilea, cel descoperit în strada 23 August în 1973, este în curs de pregătire de către E. Chirilă și E. Lakó.

² În afara abreviațiilor folosite în Tășnad II, în articolul de față folosim următoarele abreviații:

TNT Tezaure monetare din nordul Transilvaniei, sec. XVI—XVIII, Zalău, 1970

Tășnad I Tezaurul monetar de la Tășnad, cu ultima piesă din 1635 inedit; menționat în *Numizmatikai Közlöny*, 7, 1908, p. 23

Tășnad II E. Chirilă — Gh. Lazin, Tezaurul monetar de la Tășnad, sec. XV—XVII, în volumul de față, p. 301—308.

- 15—32. Dreipölkeri, 1621. H—C, I, 1422
 33—36. Piese de 3 groși, 1622. H—C, I, 1436
 37—70. Dreipölkeri, 1622. H—C, I, 1437
 71—77. Dreipölkeri, 1623. Cf. H—C, I, 1460, dar pe revers REG:
 78—98. Dreipölkeri, 1623. H—C, I, 1461
 99. Dreipölker, 1623. Cf. H—C, I, 1461, dar pe revers REG
 100—104. Dreipölkeri, 1623. H—C, I, 2579
 105—115. Dreipölkeri, 1623. H—C, III, 7509
 116. Piesă de 6 groși, 1624. Cf. H—C, I, 1485, dar pe revers GROS
 117. Piesă de 6 groși, 1624. Cf. H—C, I, 1485, dar pe revers GROS, iar cifra 2
     din dată în formă de Z
 118. Piesă de 3 groși, 1624. H—C, I, 1487
 119—121. Dreipölkeri, 1624. H—C, I, 1488
 122—133. Dreipölkeri, 1624. H—C, I; 1489
 134—146. Dreipölkeri, 1624. Cf. H—C, I, 1491, dar cu data 2—4
 147—151. Dreipölkeri, 1624. H—C, IV, 7514
 152—156. Dreipölkeri, 1624. H—C, IV, 9638
 157. Piesă de 6 groși, 1625. Cf. H—C, I, 1511, dar pe revers GROS
 158. Piesă de 6 groși, 1625. H—C, IV, 7524
 159—170. Dreipölkeri, 1625. H—C, I, 1512
 171—174. Dreipölkeri, 1625. H—C, I, 1514
 175—181. Dreipölkeri, 1625. H—C, I, 2580
 182—187. Dreipölkeri, 1626. H—C, IV, 7530
 188. Dreipölkeri, 1626. H—C, IV, 7531
 189—192. Dreipölkeri, 1627. Cf. H—C, I, 1552, dar punct după REG

III. RIGA

Gustav Adolf (1611—1632)

193. Dreipölker, 1623; H—C, II, 4368
 194. Dreipölker, 1624. H—C, II, 4370

IV. ELBING

a) Atelierul orașenesc

Gustav Adolf (1611—1632)

195. Dreipölker, 1630. H—C, II, 4274
 196. Dreipölker, 1632. H—C, II, 4281

b) Atelierul suedez

- 197—199. Dreipölkeri, 1632. Rühle, p. 47, nr. 22
 200—211. Dreipölkeri, 1633. Rühle, p. 48, nr. 25
Christina (1632—1654)
 212. Dreipölker, 1634. Rühle, p. 52, nr. 44
 213—215. Dreipölkeri, 1635. Rühle, p. 52, nr. 45

V. PRUSIA

Georg Wilhelm (1619—1640)

- 216—217. Dreipölkeri, 1622. H—C, IV, 8723

- 218—224. Dreipölkeri, 1623. Cf. H—C, IV, 8723, dar peste tot cifra 2 în formă de Z
 225—226. Dreipölkeri, 1623. Cf. H—C, IV, 8723, dar cu data 2—3
 227—229. Dreipölkeri, 1624. H—C, III, 8652
 230—231. Dreipölkeri, 1624. Cf. H—C, IV, 8723, dar cu data 2—4
 232—236. Dreipölkeri, 1625. H—C, III, 8654
 237—239. Dreipölkeri, 1627. H—C, III, 8655

VI. POMERANIA (Linia Stettin)

Ulrich I (1620—1622)

240. Dreipölker, 1621. Identic cu nr. 1158 din MM, p. 117.
 241. Dreipölker, 1621. Identic cu nr. 1159 din MM, p. 117

VII. UNGARIA

Matthias II (1608—1619)

- 242—243. Groși mari, 1619. N—B. H, 1133

Ferdinand II (1619—1637)

244. Groș mare, 1611. H, 1194

Cele 244 de piese ale tezaurului se repartizează astfel pe locuri de emisiune:

Transilvania:	9 piese (groși mari)
Polonia	183 piese (4 piese de șase groși, șase de trei groși, 173 dreipölkeri)
Riga	2 piese (dreipölkeri)
Elbing	21 piese (dreipölkeri)
Prusia	24 piese (dreipölkeri)
Pomerania	2 piese (dreipölkeri)
Ungaria	3 piese (groși mari)

Total 244 piese

Din punct de vedere al numerarului tezaurul se compune din patru piese de 6 groși, 6 piese de trei groși, 12 groși mari și 222 dreipölkeri reprezentînd o valoare totală de 630 denari³. Din această sumă moneda transilvană reprezintă 45 denari, deci 7,14%, cea venită din Polonia sau prin Polonia (din Riga, Elbing, Prusia și Pomerania) totalizează 570 denari, adică 90,47%, iar cea venită din Ungaria 15 denari, adică 2,38%.

Tezaurul de la Zalău se încadrează în seria de tezaure transilvane îngropate între 1630—1651⁴. Ele prezintă remarcabile analogii în ce pri-

³ În legătură cu sistemul de calcul al acestor piese în denari, vezi TNT, p. 50 și E. Chirilă — E. Lakó, în *ActaMP*, 2, 1978, p. 125.

⁴ O listă a acestor tezaure în MM, p. 90—92; la ele se adaugă cel de la Huedin (F. Pap — N. Șteiu, în *BSNR*, 70—74, 1976—1980, p. 349—368), cel de la Răscruci (I. Winkler, în *BSNR*, 70—74, 1976—1980, p. 369—387), cel de la Gănești (St. Molnar, în *Studii și comunicări* Tg. Mureș, 2, 1967, p. 105—106), și cel de la Seleuș (menționat de I. Winkler, *op. cit.*, p. 383—385)

vește numerarul ca atare, locul de emitere al pieselor și cota părții a emisiunilor din diferite țări și orașe care intră în compunerea lor: cota relativ redusă de monedă transilvană, preponderența monetei poloneze sau venite prin Polonia, proporția infimă de monedă din Ungaria.

Tezaurul de la Zalău se încheie, ca și tezaurele de la Sălăjeni, Buzd, Gănești, Tășnad I, cu dreipölkeri de Elbing din 1635, emiși în atelierul suedez; aceste piese sînt reprezentate prin trei exemplare în tezaurul de la Zalău, prin 11 în cel de la Buzd, 3 în cel de la Sălăjeni. un singur exemplar în tezaurul de la Gănești și printr-un număr neprecizat în cel de la Tășnad I. Excepție face tezaurul de la Seleuș⁵, care se încheie cu un taler de la Ferdinand II, emis în 1635 la Kremnica.

Avînd în vedere că dreipölkerii de Elbing din 1635, care încheie cinci din cele șase tezaure menționate, au avut nevoie de aproximativ un an de zile ca să ajungă din zona Balticei în circulația monetară din Principatul Transilvan și să fie apoi tezaurizate aici, considerăm că cele cinci tezaure au fost îngropate în 1636. Același lucru este valabil și pentru tezaurul de la Seleuș.

Îngroparea a șase tezaure monetare în același an își găsește explicația în situația tulbură din Transilvania, care începuse încă în 1630, după abdicarea Caterinei de Brandenburg⁶, odată cu izbucnirea luptelor pentru tronul principatului. 1636 este tocmai anul luptei de la Salonta (10 octombrie 1636) dintre G. Rákóczi și oștile turcești venite din pașalicul de la Buda ca să-l pună pe tron pe St. Bethlen, după ce Rákóczi căzuse în dizgrația sultanului⁷.

În condițiile de nesiguranță create de aceste evenimente proprietarul tezaurului din Zalău și-a pus la adăpost avutul bănesc îngropîndu-l, așa cum au făcut și proprietarii celorlalte cinci tezaure îngropate în 1636.

Remarcăm două zone în care se concentrează tezaurele monetare îngropate în 1636: o zonă în nord-vestul Transilvaniei (cu tezaurele de la Zalău, Sălăjeni și Tășnad I), alta în estul Transilvaniei (cu tezaurele de la Buzd, Gănești și Seleuș). Există o rațională certitudine că îngroparea primului grup de tezaure, cel din nord-vestul Transilvaniei, a fost determinată de iminența atacului turcesc dinspre vest și de circulația în zonă a trupelor transilvane, care urmau să ia parte la lupta de la Salonta, ceea ce stabilește cu precizie caracterul pericolului sub a cărui amenințare a fost îngropat grupul de tezaure din nord-vestul Transilvaniei⁸. În acest caz data luptei de la Salonta, 10 octombrie, reprezintă

⁵ Fost Seleușu Mare, com. Daneș, jud. Mureș.

⁶ În legătură cu evenimentele din Transilvania după moartea lui G. Bethlen vezi M. Depner, *Das Fürstentum Siebenbürgen im Kampf gegen Habsburg*, Stuttgart, 1938, p. 139—140.

⁷ *IstRom*, III, p. 31, 163, 166.

⁸ E necesar, poate, să amintim aici că în acea vreme trecerea sau staționarea într-o zonă a unei armate reprezenta pentru locuitori cam aceleași riscuri, fie că era vorba de o armată de invazie, fie de propria armată.

un „*terminus ante quem*“, în cadrul anului 1636, al îngropării celor trei tezaure din nord-vestul Transilvaniei.

În această ordine de idei datele rezultate din studiul asupra tezaurului del a Zalău constituie o nouă și interesantă contribuție la problema factorilor care determină îngroparea tezaurelor monetare. Între aceștia elementul violență deține un loc de primă importanță: peste 96% din tezaurele monetare din secolele XVI—XVIII descoperite în Transilvania au fost îngropate din cauza unei invazii, răscoale sau a unor lupte interne, deci sub amenințarea unei forme de violență⁹. Concluzia este importantă nu atât pentru secolele amintite, la care, de cele mai multe ori, tezaurele monetare confirmă și ilustrează doar datele oferite de alte categorii de izvoare, ci pentru epoci mai vechi, unde, în lipsa altor izvoare de documentare, tezaurul monetar rămâne uneori singura sursă de informare și este deci de vitală importanță ca semnificația sa istorică să fie corect interpretată.

EUGEN CHIRILĂ — ISTVAN BAJUSZ — NICOLAE RUS

DER VIERTE MÜNZHORT VON ZALÁU

(Zusammenfassung)

Der hier behandelte Münzhort wurde im März 1983 in Zalău gefunden. Der Hort setzt sich aus 244 in Transilvanien, Polen, in den baltischen Städten Elbing und Riga, in Preussen, Pommern und Ungarn geprägten Silbermünzen zusammen, die in Museum von Zalău aufbewahrt sind. Der Hort von Zalău gehört zur Reihe der zwischen 1630—1651 vergrabenen Horte (siehe Anm. 4). Der Wert des Hortes ist mit 630 Denar angegeben. Von dieser Summe hat die transylvanische Münze einen Anteil von 7,14%, die polnische (oder durch Polen gekommenen Münze) 90,47% und die ungarische 2,38%. Der Hort von Zalău endet mit drei Münzen von 1635, was die Vergrabung in 1636 datiert. Damit gehört der Münzhort von Zalău zur Reihe der Horten von Sălăjeni, Tășnad I, Buzd, Gănești und Seleuș, die in 1636 vergraben wurden. Der Grund für Vergrabung wurden die Wirren, und Kämpfe um den Thron Transilvaniens die in 1636 besonders heftig sind. Der Hort von Zalău bezeichnet einen für sämtlichen historischen Epochen gültigen Zusammenhang zwischen dem durch Krieg oder Gewalt verursachten Zustand der Unsicherheit und dem Vergraben von Horten.

⁹ Vezi în acest sens MM, p. 137, 156, 158, 162, cu nota 19.

Băgaclu = Der Münzhort von Băgaclu. 14—16 Jh., in MM, p. 47—51.
MM = E. Chirilă și colab., Münzhorte und Münzfunde aus dem Kreisraum Mureș, T. Mureș, 1986.
BSNR = Bulletinul Societății Numismatice Române.

¹ Între bucițile de vas recuperate figurează un fragment din corpul vasului cu o parte a toartei prevăzute cu canal interior de scurgere. Mulțumim și pe această cale prof. D. Radosav, care ne-a cedat tezaurlul pentru publicare.

² Mulțumim și pe această cale doamnei Doțna Bocuș, chimist la Laboratorul zonal de restaurare Cluj, care a executat analiza anghel.

³ Referitor la acest vas vezi MM, p. 175—177, nr. 10—31.

